

Aizliegtas grāmatas

Santa RAITA

Kad pēc 12 gadu darba aktrise un režisore palika bez pierības *savam* Jaunajam Rīgas teātrim (JRT), Liena Šmukste iekrita depresijā un divas nedēļas noraudāja spilvenā. Bet, izlasījusi *feisbukā*, ka Latvijas Kultūras akadēmijā (LKA) tiek uzņemti režijas maģistri, viņa noslaucīja asaras, jo saprata: «Kāpēc raudāt? Nevienam jau man nepalīdzēs, man pašai ir sev jāpalīdz, un tas nozīmē – ir jāiet tālāk!»

Piektdien, 12. aprīlī, pulksten 18 Latvijas Nacionālās bibliotēkas konferenču zālē pirmizrāde LKA studentes Lienas Šmukstes maģistra darbam režijā – tā ir dokumentālā stāstā balstīta sajūtu teātra izrāde *Grāmata Zīme*. Apmeklētājiem (15+) tās laikā tiks aizsietas acis, tādējādi iekustinot un kairinot citas pasaules uztveres maņas.

Dramaturģe Anna Belkovska, skaņas konsultants – Jēkabs Nīmanis, māksliniece – Evita Bēta. Aktieri: Maija Arvena, Ieva Džindža, Emīls Krūmiņš, Jana Ļisova un Andis Strods.

Izrādi atbalsta: Latvijas Nacionālā bibliotēka, Rīgas dome un LKA. Nākamās izrādes: 13. aprīlī pulksten 15, 10. maijā pulksten 18, 11. maijā pulksten 15.

Ar tausti, dzirdi, smaržu

«Līdz ar čekas maisu atvēršanu sabiedrībā ir uzvirtojušas atmiņas par padomju laikiem. Viens no tā laika fenomeniem, par ko mūsdienās daudz nerunā, ir aizliegtas grāmatas, to slēpšana, glabāšana, iznīcināšana un – cilvēku likteni saistībā ar šiem notikumiem,» stāsta aktrise un režisore Liena Šmukste, uzsverot, ka šajā jauniestudējumā galvenajā lomā ir nevis aktieris, bet gan skatītājs, kuram ar acīm ciet – ar tausti, dzirdi, garšu un smaržu – tiks dota iespēja sajust un izdzīvot kādas ģimenes likteni 20. gadsimta 70. gados. Tā ir interpretācija par šīs ģimenes stāstu – viņu piedzīvotais, izdzīvotais, slēptais, lasītais un izstāstītais ir ietērpts sajūtās, darbībās un skaņās.

«Mēs darīsim visu, lai skatītājs acīm ciet varētu saprast mūsu izrādi, lai varētu saņemt visu informāciju un sajūtu gūzmu. Mūsu gadījumā tas arī sasaucas ar tēmu «aizliegtas grāmatas Latvijā padomju laikā»: bija grāmatas, ko cilvēki nedrīkstēja lasīt, un arī mēs neņemsim šo vienu maņu, bet – ļausim šo stāstu izbaudīt un sajust,» stāsta jauniestudējuma režisore.

Viņa norāda, ka sajūtu teātra žanrs Latvijā vēl ir maz pazīstams, lai gan tādas izrādes ir bijušas gan Starptatiskajā Jaunā teātra festivālā *Homo Novus*, gan šobrīd tiek spēlēta *Dirty Deal Teatro – Piramida* Viestura Roziņa režijā, kas ir eksperimentāli terapeitisks ceļojums emocionālajā pieredzē.

Uz jauniestudējumu *Grāmata Zīme* tiek aicināti gan cilvēki ar redzes traucējumiem – neredzīgi un

vājredzīgi, gan ikviens, kurš vēlas gūt īpašu pieredzi, aktivizējot citas pasaules uztveres maņas.

Tas bija 1974. gads

Neilgi pēc 1940. gada 9. augusta, kad Latvija iestājās draudzīgajā PSRS valstu sastāvā, Latvijas PSR Tautas komisariāts pieņēma likumu par LPSR Galveno Literatūras pārvaldi. Ar šo likuma pieņemšanu tika apturēti visi periodiskie izdevumi, sākās aizliegto grāmatu saraksta sastādīšana un bibliotēku fondu iznīcināšana. Aizliegtas grāmatas dedzināja, skaldīja kā malku, samala makulatūrā. Taču cilvēki aizliegtās grāmatas slēpa tādās vietās, kur nekad neviens neiedomātos tās meklēt – saldētavā sviesta pikuci, citu grāmatu vākos, pieliekamajos kambaros, drēbju kaudzē, raka zemē, slēpa bēniņos. Stāstu un atmiņu par cilvēkiem, kas slēpa grāmatas, ir bezgala daudz, ir tik daudz salauztu likteņu – vieni tika spīdzināti čekas pagrabos, citi tikuši cauri tikai ar izbīli.

«Mēs izgājām garu izpēti ceļu. Kā jau mūsdienās tas notiek, caur *feisbuku* uzrunāju dažādus cilvēkus, kuriem bijis kāds sakars ar aizliegtajām grāmatām – kuri vai paši tās slēpa, vai zināja šādus stāstus. Atsaucās ļoti daudz cilvēku, kuri labprāt dalījās atmiņās, un viens stāsts mani īpaši uzru-

nāja. Tas bija 1974. gads, kad kādas ģimenes mājā iebruka čekas pārstāvji un *izkratīja* visus grāmatu plauktus. Sieviete, kura man šo savas ģimenes stāstu uzticēja, toreiz bija četri gadi, un viņa spilgti atceras šo notikumu. Šie brutālie vīrieši bijuši alkohola reibumā un smirdējuši pēc sipoliem. Un tētis meitu tik stingri turējis pie rokas, ka meitenei šķitis, ka pirksti tūlī salūzis. Tētis pratis dažādus cīņas paņēmienus un gribējis ģimeni aizstāvēt, nepieļaut šo vardarbību, taču apzinājies, ka tā būs vēl sliktāk. Viņi neko neatrada, lai gan mājās bija aizliegtas grāmatas... Bet tētis tik un tā ticis izsaukts uz čeku un tur noturēts divas nedēļas,» režisore īsumā ieskicē viņai uzticēto kādas ģimenes sāpīgo pieredzi.

Abi vecvecāki neredzīgi

«Mūsdienās, kad viss ir pieejams – grāmatu veikalā, bibliotēkā, internetā –, kad jebko var nopirkt un jebko var dabūt izlasīt, man ir ļoti interesanti stāstīt stāstu par aizliegtajām grāmatām,» saka Liena Šmukste. Viņai pašai nav šādas pieredzes, jo ģimenē neviens nerunāja par aizliegtajām grāmatām. «Iespējams, bērniem un mazbērniem neko nestāstīja, lai bērnudārzā un skolā nejausi neizrunājam,» viņa domā. «Bet tā piere-

un salauzti likteņi

LIENA ŠMUKSTE

- **Aktrise un režisore**
- Dzimusi 1976. gada 14. decembrī Rīgā
- **Izglītība:** Līvānu 1. vidusskola (1984–1995), Latvijas Kultūras skola (amatiereteātra režisore, kultūras darba organizatore, 1995–1997), Liepājas Pedagoģijas akadēmija (vizuāli plastiskās mākslas skolotāja ar ievirzi menedžmentā, 1997–2003), LKA Teātra fakultāte (dramatiskā teātra režisore, 2000–2008)
- **Studē LKA Teātra mākslas maģistrantūrā** (dramatiskā teātra režisore)
- **Darba pieredze:** Liepājas 5. vidusskolas fakultatīvo nodarbību vadītāja (1997–1998), Liepājas Pedagoģijas akadēmija (Studentu teātris 7°C, 1997–2000), Rakstniecības, teātra un mūzikas muzeja vecākā speciāliste (2001–2004)
- **12 sezonu bijusi Jaunā Rīgas teātra (JRT) aktrise un režisore** (2004–2017)
- **Kino un TV lomas:** Kaimiņiene LKA studentu filmā *Lampa* (rež. K. Krīgere, 2010), Pastniece LKA studentu filmā *Pastniece* (rež. K. Krūmiņš, 2011), Medmāsa Krievijas seriālā *Aizmirstais* (rež. V. Ščegoljovs, 2011), Skolotāja spēlfilmā *Izlaiduma gads* (rež. A. Gauja, 2012), Bērnu psihologs filmā *Dēls* (rež. S. Ross, 2014), Vetārste LKA studentu filmā *Labrīt, dakter* (rež. E. Feldmane, 2015), Kolhoza *Ausma* priekšsēdētāja Mirdza spēlfilmā *Ausma* (rež. L. Pakalniņa, 2015), Emma LTV seriālā *Saplēstā krūze* (rež. I. Gorodecka, 2016), Arnālija TV seriālā *Svešā seja* (rež. I. Gorodecka, 2017) un Astra TV seriālā *Viss pa jaunam* (rež. A. Grauba, 2018)
- **Šajā sezonā spēlē izrādēs:** J. Kļavas *Klubs Paradise* (rež. P. Pļavniece, DDT), A. Konstes/M. Linartes *ANNA: ЛЮБОЛЬ* (rež. M. Linarte, GIT), H. Ibsena *Heda* (GIT)
- **Režijas darbi:** V. Švābs *Prezidentes* (JRT, 2008), G. Groša *Sapņi kažokos* (JRT, 2012), *Radīšana* (2016), Sajūtu teātra izrāde pēc E. Virzas *Straumēni* motīviem (Mūsdienu mākslas galerija *Līvāni*, 2018), A. Belkovska *Kur zirgi* (Liepājas lelļu teātris, 2018), *Grāmata Zīme* (Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2019)
- **Apbalvojumi:** *Lielais Kristaps 2016* nominācijā *Labākā aktrise otrā plāna lomā* (par lomu filmā *Ausma*)
- **Meitai Dārtai ir 5 gadi**

IEPAZĪT SEVI, IESPĒJAMS, NO JAUNA.

«Sajūtu teātra žanrs Latvijas teātra apmeklētājam ir jauna pieredze, jo ļauj iepazīt pasauli, to neredzot – caur dzirdi, tausti, garšu un smaržu. Tā ir iespēja doties sajūtu pasaulē un iepazīt sevi, iespējams, no jauna,» uzskata aktrise un režisore Liena Šmukste

dze, kam cilvēki tolaik gājuši cauri... Piemēram, teātra kritiķe Līga Ulberte atklāja, ka viņas vecāki aizliegtās grāmatas slēpa Staļina kopoto rakstu vāciņos. Bet aktrise Jana Ļisova, gatavojoties šai izrādei, no aktiera Jakova Rafalsona, kurš savulaik saukts uz čekas māju, uzzināja, ka viņš raudādams dedzinājis grāmatas, jo sapratis: ja tās nenoslēps vai neiznīcinās, ģimenei klāsies slikti... Tā bija kultūra, ko padomju laikā cilvēkam gribēja atņemt, un par to ir mūsu jaunā izrāde,» stāsta Liena Šmukste. Viņa atklāj, ka sajūtu teātra žanrs viņu ieinteresējis, jo – viņas vārdiem, pazuļējusi redzi Otrā pasaules kara laikā. «Vecaistēvs jaunībā varbūt ir bijis teātrī, bet vecāmamma noteikti nē. Un es vienmēr esmu domājusi, kā tas būtu viņus aizvest uz teātri – kā izskaidrot, kas tur notiek... Pirms stājos maģistros, uzzināju, ka Lietuvā jau desmit gadu veiksmīgi darbojas sajūtu teātris, ko vada Karolīna Žernīte. Es ar viņu sazinājos, uzaicināju pie mums uz meistarklasi – tai aktieru komandai, ko esmu apvienojusi šajā izrādē, un no viņas ieguvām ļoti foršu pieredzi,» stāsta jauniestudējuma režisore, piebilstot, ka tikai vecvecāku diemžēl vairs nav, bišķiņ par vēlu sākusī par to interesēties.

«Bet es aicinu citus neredzīgos izbaudīt šo izrādi un padalīties pieredzē, vai tā ir tikai mana iedomā, ka šādi var baudīt teātri, vai tomēr tā var to uztvert un izbaudīt.»

Pazaudēta piederības sajūta

Interese par režiju aktrisei neradās pēkšņi. Patiesībā, viņa ir beigusi režisorus, savulaik studējusi apvienotajā aktieru/režisoru kursā pie Māras Ķimeles. «Mēs, režisori, es, Andrejs Jarovs un Mārtiņš Eihe, darījām praktiski to pašu, ko aktieri, mums nebija tikai vokālās nodarbības. Režisējam, spēlējam viens otra fragmentos, un, kad JRT nāca izvēlēties aktierus, ko ņemt štatā, domāju: palīdzēšu tur tikt Ivetai Polei, jo mums bija kopīgs fragments, ko parādīt. Pati jau biju nolēmusi iet uz Liepāju, bet, kad pienāca zvans ar aicinājumu uz pārrunām JRT, sapratu, ka tādu iespēju nevar laist garām,» atminas Liena Šmukste.

12 sezonu nostrādājusi JRT, viņa 2017. gada vasarā uzzināja, ka ir viena no sešiem aktieriem, kuri vairs neiederas teātra trupā un ir pārformēti ārstatā. «Visvairāk šajā situācijā mani apbēdina piederības sajūta, ko esmu pazaudējusi,» aktrise atzīstas, sakot, ka visus šos gadus bijusi kā viena ģimene. «To mums nemitīgi arī atkārtoja – ka visi kopā novecosim, ka mūs iznesīs no teātra ar kājām pa priekšu... Bija ilūzija, ka tieši tā arī būs, un pēkšņi tu esi izmests no vides, kas tev bijusi ļoti, ļoti svarīga. Protams, neizbēgami sekoja depresija un divas nedēļas pierādāti spilveni... Un, stājoties maģistros, domāju: pat, ja nepabeigšu, man vismaz būs, kur iet... Man liekas, ka katram cilvēkam ir vajadzīga piederības sajūta, un man šī vajadzība ir ļoti izteikta,» secina Liena Šmukste.

Jau otro mācību gadu viņa jūtas piederīga LKA, turklāt viņai pēkšņi pavērusies tāda pasaule, par kuru, 12 gadu dzīvojot JRT *kapitulā*, neko nezināja. «Patiesībā, apkārt notiek tik daudz interesanta! Ir tik daudz jaunu, foršu, talantīgu cilvēku! Mācoties akadēmijā un satiekot jaunos aktierus un režisorus, es redzu, kā pasaule iet uz priekšu, un tas ir tik brīnišķīgi un forši! Ir tik daudz brīvu aktieru, kuri nav nevienā teātrī, un tāpēc man bija svarīgi savākt komandu, kuri ir tādā pašā izejas pozīcijā kā es. Mēs esam neatkarīgi, varam darīt, ko vēlamies, un – iet uz priekšu!» priecīgi stāsta LKA maģistrante, uzsverot, ka viņai tiešām ar izrādes radošo komandu ir paveicies. «Es absolūti intuitīvi pieaicināju tos cilvēkus, ar kuriem gribētu strādāt un kādu laiku pavadīt kopā. Līdz galam nepazīnu nevienu, izņemot Andi Strodu, un, kā izrādās, viņi visi ir *mani* cilvēki – brīnišķīgi! Man ar viņiem ir ļoti viegli, un mūsu *Grāmata Zīme* ir īsts komandas darbs, jo, liekot kopā visas idejas, galarezultāts sanācis pat interesantāks, nekā sākotnēji bija iecerēts.»

Ar Astras mērķtiecību

Tas, ka Liena Šmukste izvēlējās padziļinātāk studēt režiju, nenožīmē, ka viņa vairs negrib būt uz skatuves. «Man ļoti, ļoti patīk spēlēt, un es esmu pateicīga gan Ģertrūdes ielas teātrim (GIT), gan *Dirty Deal Teatro* (DDT), ka man ir tāda iespēja, un es ļoti ceru, ka būs arī nākotnē,» saka lieliskā aktrise. Viņa domā: laikam tie 12 gadi, kas pavadīti JRT, ir pietiekami ilgs laiks, lai ar šo profesiju varētu *saslimt*. «Kad sēdēju mājās un domāju, ko vēl es varētu darīt, kas ir tas, kas vēl man varētu patīk, neko citu nevarēju izdomāt...»

TV skatītāji Līnu Šmuksti jau iepazinusi Astras Pumpures lomā TV3 ikvakara seriālā *Viss pa jaunam*, ko veido režisoru komanda Aigars Grauba, Zanda Senkova un Reinis Ūbelis. «Pirmā sezona ir safilmēta, tagad visiem ir maziņš atvaļinājums, un no 24. aprīļa sākam filmēt otro sezonu – atkal visi tiksimsies, un atkal būs viss pa jaunam,» aktrise pasmaida un atzīst, ka atmosfēra seriāla uzņemšanas laukumā ir gluži kā mājās, pat liekas, ka nekas nav jāsapēlē. Pati vide, kostīms un scenārijs padod ideju, kā to darīt, un nekāds *teātris* nav jātaisa. «Es varbūt nerunātu tādiem tekstiem un, iespējams, neiekultos tādās situācijās, kā mana Astra, bet – es domāju, ka esmu tikpat mērķtiecīga kā viņa. Ja esmu ko izdomājusi, darišu visu, lai to sasniegtu. Es nezinu, vai *Grāmata Zīme* ir vēl kādam vajadzīga, bet, ja tā ir vajadzīga man, es to darišu, izdarišu līdz galam, un, iespējams, tā būs vajadzīga vēl kādam,» nosaka Liena Šmukste. Vienīgais, kas režisorā drusciņ biedē, ir sajūtas, kādas būs, pabeidzot LKA. «Man atkal nebūs piederības sajūtas... Jā, es visu laiku nonāku pie domas, ka man šī sajūta ir vajadzīga. Nu, nekas, nekas, dažādas idejas galvā ir, varbūt vienkārši jāapsēžas un jāpafunktiē.» ■

I
US
cilvēks
s no si
ttēlā), t
viņam
36 milj
ā nosli
is izauc
ziņots:
alitāšu
si tik il
a dzelt
; Džefs
izija ir:
ēši
kciju, t
lārgāk
ienste
ēma
isa tag
/īpašn
ikārt p
dolān
Jšo Fox
D; Natic
a tika
bas

na, k
Saru

odas
zijas
ln
pistis
nība

P
s
T
o
Tdol
Enav
S
R
ir
dālā)
ar
pazair
izkā
u
jlas
kga
sīt
k
ksh
n
s
m
p
ēl
tā
aj
ki
ja

K/
NI

20
kā
nā
š
S
at
ne
ie
ta
m